

Biblioteka
MISLILO

KNJIGA **10**

KAKO OSTARITI

Marko Tulije Ciceron

KAKO OSTARITI

Drevna mudrost za drugu polovinu života

Kako odneti pobedu u raspravi

Drevni vodič za umetnost
ubeđivanja
Ciceron

Kako razmišljati o Bogu

Drevni vodič za vernike i
nevernike
Ciceron

Kako davati

Drevni vodič za davanje i
primanje
Seneka

Kako ostati pribran

Drevni vodič za kontrolu besa
Seneka

Kako umreti

Drevni vodič za kraj života
Seneka

Kako biti vođa

Drevni vodič za mudre vođe
Plutarh

Kako biti slobodan

Drevni vodič za stoički
životvođe
Epiktet

Kako razmišljati o ratu

Drevni vodič za spoljnu
politiku
Tukidid

Kako biti kreativan

Drevni vodič za inovativno
razmišljanje
Aristotel

Marko Tulije Ciceron

KAKO OSTARITI

**Drevna mudrost
za drugu polovinu života**

Preveo i napisao uvod

Filip Friman

2022.

HOW TO GROW OLD / Marcus Tullius Cicero
Copyright © 2016 by Philip Freeman

Izdavač
Miba books, DOO
Dušana Vukasovića 33, Beograd

Za izdavača
Miloš Seferović

Urednik
Žana Jevtić

Prevod
Ivana Maksimović

Lektura i korektura
Ivana Stijović

Priprema za štampu
Aleksandar Petrović

Plasman za Srbiju
011/713-80-36
065/2783-448

Tiraž
1.000 primeraka

Štampa
Neven, Beograd
www.mibabooks.rs

Sadržaj

UVOD	7
KAKO OSTARITI	17
BELEŠKE	167

UVOD

Četrdeset peta godina pre nove ere nije bila dobra za Marka Tulija Cicerona.

Čuveni rimski besednik i državnik bio je u svojim ranim šezdesetim i sam. Razveo se bio od žene sa kojom je proveo trideset godina da bi oženio mlađu, od koje se gotovo odmah takođe razveo. Njegova voljena kćer Tulija umrla je početkom iste godine, što je Cicerona bacilo u očaj. Njegovo mesto u prvim redovima rimske političke scene izgubljeno je četiri godine ranije kada je Cezar prešao reku Rubikon i prisilio Rimsku Republiku na građanski rat. Ciceron nije mogao da podrži Cezara i na kraju se, nakon što se najpre suprotstavio novom diktatoru i prihvatio ponižavajuće pomilovanje, povukao na svoje seosko imanje.

No, pre nego da se oda vinu ili izvrši samoubistvo, kao što je učinio njegov prijatelj

UVOD

Katon Mlađi, Ciceron se okrenuo pisanju. U mladosti je bio predan učenik grčke filozofije i žudeo je da ostavi traga u rimskoj književnosti objašnjavajući svojim Rimljanima ideje koje je otkrio kod Platona, Aristotela i ostalih velikih mislilaca. Prirodno je bio naklonjen stoičkim doktrinama vrline, reda i božanskog providenja u suprotnosti sa onim što je video kao ograničena i hedonistička gledišta kod epikurejaca. I tako je počeo da piše. U zapanjujuće kratkom vremenskom roku, kako je pisao od ranog jutra do kasnih noćnih sati, iz njegovog pera su proizišli brojni spisi o vladi, etici, obrazovanju, religiji, prijateljstvu i moralnoj dužnosti.

Baš pre Cezarovog ubistva na martovske ide 44. godine, Ciceron se okrenuo temi starosti u kratkom spisu pod nazivom *De Senectute* („O starosti“). U drevnom svetu je, kao i u modernom, životni vek umeo da bude kratak, ali grešimo misleći da je u Grčkoj i Rimu obavezno bilo tako. Opšte je poznato

UVOD

da je jako teško utvrditi šta se tačno u antička vremena smatralo dugovečnim, a stopa smrtnosti je kod beba i u detinjstvu svakako bila visoka. No, ako bi muškarci i žene doživeli odraslo doba, postojala je velika šansa da žive do šezdesetih, sedamdesetih, pa i duže.

Grčki autori pre Cicerona su o poslednjoj fazi života pisali na različite načine. Neki su starije idealizovali kao prosvetljene nosioce mudrosti, kao što je Homerov kralj Nestor, dok su ih drugi predstavljali kao karikature napornih džangrizavih staraca. Pesnikinja Safo iz šestog veka pre nove ere možda upečatljivije od svih piše na ovu temu žaleći gubitak sopstvene mladosti u nedavno otkrivenom fragmentu pesme:

... koža moja nekad meka, sad je izborana.

... kosa moja nekad crna, sad je seda.

Srce mi je otežalo, kolena moja

*što plesaše gipko poput paunova, ne drže
me više.*

UVOD

Kako često jadikujem o ovome – ali šta se učiniti može?

Ljudsko biće ne može iskočiti iz svoje smrtne kože.

Ciceron je, međutim, hteo da se odmakne od čiste pomirenosti sa starošću i pruži širu sliku o ovom životnom dobu. Iako je spreman da prizna njegova ograničenja, nastojao je da pokaže kako se pozne godine mogu prigrлити kao prilika za rast i da pred kraj života isti taj život zaokružimo. U svom fiktivnom dijalogu je kao govornika odabrao Katona Starijeg, rimskog vođu iz prethodnog veka kom se neizmerno divio. U kratkom razgovoru sa dva mlađa prijatelja, Katon pokazuje kako starost može biti najbolja faza života za one koji se postaraju mudro da žive. Pobija prigovore mnogih kritičara da bi pozno doba trebalo da bude ojađen period života obeležen neaktivnošću, bolešću, gubitkom senzualnog zadovoljstva i parališućim strahom od

blizine smrti. Iako Ciceron zadirkuje starije građane kao što je on sam time što Katon pravi dugačke digresije (kao što je njegovo podugačko izlaganje o bavljenju poljoprivredom), ipak potvrđuje da je starost životno doba kog se ne treba plašiti već u potpunosti uživati u njemu.

Brojne su vredne lekcije koje se mogu naučiti iz Ciceronove kratke knjige o starenju. Neke od najvažnijih su:

1. *Dobra starost počinje u mladosti.* Ciceron kaže da bi kvalitete koji kasnije godine naših života čine produktivnim i srećnim trebalo od početka negovati. Umerenost, mudrost, jasno razmišljanje, uživanje u svemu što život ima da pruži – ovo su navike koje bi trebalo da usvojimo kao mladi jer će nas održavati u starosti.

2. *Starost može biti divan deo života.* Pozne godine mogu biti veoma ugodne ako smo se izgradili kao ličnost. Da, postoji mnogo

nesrećnih starih ljudi, ali ne bi trebalo starost da krive za svoje probleme. Njihove mane, kaže Ciceron, jesu rezultat slabog karaktera, a ne broja godina koje su živeli.

3. *Život ima svoja doba.* Priroda je uobličila ljudski život tako da u nekim stvarima uživamo samo kada smo mladi, a u drugima kada ostarimo. Beskorisno je slepo se držati mladosti nakon doba kada je to prikladno. Uhvatiš li se u koštac sa prirodom, izgubićeš.

4. *Stariji ljudi imaju dosta toga da nauče mlađe.* Postoji istinska mudrost u životu koja se može steći samo iskustvom. Naše je zadovoljstvo i dužnost da, kako starimo, ovo prenosimo na one koji su mlađi od nas i spremni da slušaju. Ali i mladi imaju dosta da ponude starijima, uključujući zadovoljstvo njihovog živahnog društva.

5. *Starost ne mora da nas liši aktivnog života, ali treba da prihvatimo ograničenja.* Neće nijedan osamdesetogodišnjak u trci pobediti zdrave dvadesetogodišnjake, ali i dalje može

da bude fizički aktivan u okviru skromnih ograničenja koje nam telo nameće. A postoji toliko toga što stariji ljudi mogu da urade što ne zahteva fizičku snagu, od izučavanja i pisanja do mudrosti i iskustva koji se mogu ponuditi zajednici.

6. *Um je mišić koji se mora vežbati.* Glavni lik Ciceronove knjige izučava grčku književnost u svojim poznim godinama i svake večeri pre spavanja razmišlja o događajima od tog dana. Koja god tehnika uspeva, presudno je da kako starimo koristimo svoj um koliko god je to moguće.

7. *Stariji ljudi se moraju zauzeti sami za sebe.* Kao što Ciceron kaže: „Starost se poštuje samo ako brani sebe, zadržava svoja prava, nikome se ne pokorava i do poslednjeg daha vlada svojom teritorijom.“ Pozne godine nisu vreme za pasivnost.

8. *Seks je precenjen.* Nije da stariji ljudi ne mogu uživati u telesnim zadovoljstvima, ali nepopustljive seksualne strasti mladosti

blede kako starimo i, prema Ciceronu, hvala bogu da je tako. Ograničavanje seksualnih apetita nam daje prostora da uživamo u drugim aspektima života koji donose mnogo više zadovoljstva i više traju.

9. *Uzgajajte svoju baštu.* U poglavlju u kom hvali čari poljoprivrede, Ciceron predstavlja ovu ideju i tu postoji jedna važna lekcija. Za našu sreću je presudno da u kasnijim godinama nađemo neku hvale vrednu aktivnost. Možda posipanje đubriva i okresivanje loze nije vaša strast, ali šta god da jeste, činite to sa radošću.

10. *Smrti se ne treba plašiti.* Ciceron kaže da smrt označava ili kraj ljudske svesti ili početak večite blagoslovenosti. Bilo ovo istina ili ne, Ciceron kaže da svakako stoji da je život kao pozorišni komad. Dobar glumac zna kada da napusti pozornicu. Očajnički se držati svog života kada je valjano proživljen i približava se svom kraju je jalovo koliko i budalasto.

UVOD

Ciceronova knjižica o starosti oduševljavala je i inspirisala čitaoce od srednjeg veka do modernih vremena. Francuski esejista Montenj je izjavio kako mu je otvorila apetit za starenje, dok se jedan od očeva osnivača Amerike, Džon Adams, rado iznova vraćao čitanju ovog dijaloga u svojim poznim godinama. Bendžamin Frenklin se toliko oduševio knjigom da je 1744. godine štampao njen prevod, što *De senectute* čini jednim od prvih klasičnih dela štampanih u Americi. Današnjem svetu, opsednutom jurnjavom za mladošću, Ciceronova mudrost je potrebnija nego ikad.

KAKO OSTARITI

CATO MAIOR DE SENECTUTE

1. O Tite, si quid ego adiuero curamve levasso, quae nunc te coquit et versat in pectore fixa, ecquid erit praemi?

Licet enim mihi versibus eisdem adfari te, Attice, quibus adfatur Flamininum, ille vir haud magna cum re, sed plenus fidei; quamquam certo scio non, ut Flamininum sollicitari te, Tite, sic noctesque diesque.

Novi enim moderationem animi tui et aequitatem, teque non cognomen solum Athenis deportasse, sed humanitatem et prudentiam intellego. Et tamen te suspicor eisdem rebus quibus me ipsum interdum

KATON STARIJI O STAROSTI

Posveta mom prijatelju Atikusu

1. O, Tite, ako ti mogu ikako pomoći, ako mogu da olakšam muke koje ti pritiskaju grudi i sada te peku kao na ražnju da te okreću, šta će biti moja nagrada?¹

I tako ti se, Atikuse, mogu obratiti istim redovima kojima se taj čovek skromnog bogatstva, ali bogat odanošću obraća Flaminiu, mada sam siguran da ti nisi kao Flaminin, kog brige more, Tite, danonoćno.

Znam da si čovek umeren i blage naravi, koji je iz Atine kući doneo više od tek imena!² Doneo si odande i kulturan i promišljen um. Podozrevam, pak, da te muče isti politički

graves commoveri, quarum consolatio et maior est et in aliud tempus differenda.

2. Nunc autem est mihi visum de senectute aliquid ad te conscribere. Hoc enim onere, quod mihi commune tecum est, aut iam urgentis aut certe adventantis senectutis et te et me etiam ipsum levare volo, etsi te quidem id modice ac sapienter, sicut omnia, et ferre et laturum esse certo scio; sed mihi, cum de senectute vellem aliquid scribere, tu occurrebas dignus eo munere quo uterque nostrum communiter uteretur. Mihi quidem ita iucunda huius libri confectio fuit ut non modo omnis absterserit senectutis molestias, sed effecerit mollem et iucundam senectutem. Numquam igitur digne satis laudari philosophia poterit, cui qui pareat omne tempus aetatis sine molestia possit degere.